

KAYGUSUZ ABDAL'IN İKİ MESNEVİSİ

KAYGUSUZ ABDAL'S TWO MASNAVIS

Mehmet Fatih UZUN*

Zuhal KÜLTÜRAL**

Öz

Bu makalenin konusu, Kaygusuz Abdal'ın iki mesnevisi hakkındadır. Mesnevi-i Sâni ve Mesnevî-i Sâlis diye isimlendirilen bu iki eserin toplam 5 nüshası vardır. Öncelikle Kaygusuz Abdal'ın hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiş, daha sonra Mesnevî-i Sâni ve Mesnevî-i Sâlis'in kütüphanelerde bulunan nüshaları tavsif edilmiş ve nüsha değerlendirmesi yapılmıştır.

Bu çalışmanın amacı Kaygusuz Abdal'ın iki mesnevisini gün yüzüne çıkarmak ve bu iki mesnevinin nüshalarını tespit etmektir.

Anahtar Sözcükler: Kaygusuz Abdal, Mesnevi-i Sâni, Mesnevî-i Sâlis

Abstract

This article is about two masnavis of Kaygusuz Abdal. These two masnavis which are called "Mesnevî-i Sâni" (Mesnevi the second) and "Mesnevî-i Sâlis" (Mesnevi the third) have five copies in total. Firstly, it is given information about the life of Kaygusuz Abdal and his works. Later, the copies of Mesnevî-i Sâni and Mesnevî-i Sâlis in the libraries are qualified and each copy are evaluated.

The purpose of the article is both to reveal the two Mesnevis of Kaygusuz Abdal and to determine the copies of these two Mesnevis.

Key words: Kaygusuz Abdal, Mesnevi-i Sâni Mesnevî-i Sâlis

Giriş

Kaygusuz Abdal'ın menakıbnamelerini bir araya toplayan bir çalışma bulunmamaktadır. Kaygusuz Abdal ile ilgili çalışma yapanlar arasında Mehmet Fuat Köprülü, Muhtar Yahya Dağlı, Vahit Lütfi Salcı ve Abdurrahman Güzel sayılabilir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde Köprülü ve Dağlı'nın ellerindeki nüshalar, Kaygusuz'un Mısır'a yolculuğu ile son bulurken, Güzel ve Salcı'nın metinlerinde bunu Kaygusuz'un kırk müridiyle hacca gidişi, dönüşü ve Abdal Musa tekkesine varışı izlemektedir.

Tarihi belgelerde Kaygusuz'un doğum ve ölüm tarihleriyle ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bu konuda en kapsamlı çalışma Abdurrahman Güzel'in Kaygusuz Abdal (Alâaddin Gaybî) çalışmasıdır (Güzel,2004). Güzel bu çalışmasında Kaygusuz'un "Sultan Abdal Musa'ya" adlı nefesinden, 2.Murat devrinde yaşayan

* Marmara Üniversitesi Türkiyat Arş. Ens. Türk Dili Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, fatih_uz45@hotmail.com

**Prof. Dr. Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Ed. Bölümü, zuhal.kultural@marmara.edu.tr

İbn-i Fenârî'ye yazdığı bir koşmasından ve Saraynâme adlı eserindeki bir ibareden yola çıkarak Kaygusuz'un 14. yüzyılın ikinci yarısıyla 15. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı sonucuna varır (Güzel, 2004: 76)

Kaygusuz Abdal ile ilgili çalışmaların çoğunda isminin menakıpnamede geçen Gaybî olduğu kabul edilmiştir. Muhtar Yahya Dağlı, Gaybî isminin bir mahlas olması gerektiğini öne sürmüştür (Dağlı, 1939, 36-37). Abdurrahman Güzel ise Kaygusuz'un babasının Alâiye beylerinden Hüsâmeddin Mahmud ve dedesinin Alâaddin bin Yusuf olduğu ihtimali üzerinde durur ve Kaygusuz'un asıl isminin Alâaddin olduğunu belirtir. Güzel'e göre Alâaddin ismi dededen toruna geçmiştir. Buna kanıt olarak da Minbernâmesi'ndeki şu beyiti gösterir.

"Aşık olsam adum tenbel Alâyi"

Eğer sûfi isem derler mürâyî" (Güzel, 1999: 138).

Bu beyitte geçen Alâyi isminin Alâaddin'in kısaltması olduğunu belirten Güzel Kaygusuz Abdal'ın gerçek adının Alâaddin olduğunu söyler (Güzel, 1999: 85-87).

Kaygusuz ile ilgili yapılan çalışmaların tamamında Kaygusuz'un Teke İli Alâiye Sancağı Bey'inin oğlu olduğu ve isminin Gaybî olduğu tüm araştırmacılar tarafından belirtilmiştir. Meşhur menkıbeye göre Gaybî avlanırken bir geyik vurur, fakat geyik sol koltuk altından yaralanır ve kaçır. Geyiği takip eden Gaybî geyiğin, Abdal Musa tekkesine vardığını görür ve tekkenin önüne kadar gelir. Tekkedeki dervişlere bir geyik vurduğunu ve geyiğin buraya geldiğini söyler, dervişler ise geyiği görmediklerini söylerler ve durumu Abdal Musa'ya bildirirler. Abdal Musa Gaybî'yi huzuruna çağırır ve niçin geldiğini sorar. Kaygusuz durumu anlatınca, okunu görsen tanır mısın ? diye sorar. Gaybî evet tanırım der. Bunun üzerine Abdal Musa sol kolunu kaldırır ve koltuğunun altındaki oku gösterir. Gaybî bunun üzerine Abdal Musa'nın elini öper ve ona intisap eder. Durumu öğrenen Alâiye Beyi, Teke Beyi'ne Abdal Musa'yı şikayet eder, fakat Teke Beyi Abdal Musa'ya mağlup olur ve ölür. Bundan sonra Alâiye Beyi, oğlu Gaybî'yi kendi eliyle Abdal Musa'ya teslim eder. Daha sonra Abdal Musa Gaybî'ye "*Kaygudan reha buldun, şimden sonra Kaygusuz oldun*" (Güzel, 1999: 100). diyerek Kaygusuz mahlasını verir.

Kaygusuz Abdal, Abdal Musa tekkesinde kırk yıl hizmet eder ve hacca gitmek için izin ister, şeyhi ona bir icazetnâme yazar. Kaygusuz bu icazetnâmeyi ayrıntıya doğrayarak yer. Dervişler bu durumu Abdal Musa'ya bildirirler ve Abdal Musa Kaygusuz'u huzuruna çağırır. Neden böyle yaptığını sorar. Kaygusuz icazetnâmeyi saklamak için kalbinden uygun bir yer bulamadığını söyler. Bunun üzerine şeyhi "*Gayrı kimesneler taşradan söyler, sen içünden söyleyesün*" der (Güzel,1999: 102). Bundan sonra Kaygusuz hikmet ile söylemeye başlar.

Menkıbenin devamında Kaygusuz kırk müridiyle Mısır'a gider ve bir gözü görmeyen Mısır padişahının gözünü açar. Dağlı ve Köprülü'nün çalışmaları burada son bulur. Abdurrahman Güzel'in menakıpnamesinde; Kaygusuz ve müritlerinin Nil Nehri'nin kıyısında konakladığını gören Mısır padişahı burada büyük bir kasır inşa ettirir ve bu kasra "*Kasrül-'Ayn*" adı verilir (Güzel, 1999: 113). Kaygusuz bir süre burada kaldıktan sonra hacca gider, Medine'de Peygamber'in kabri başında "*Gevhernâme*" isimli mesnevisini söyler. Kaygusuz'un bundan sonraki durakları arasında Hamâ kalesi vardır, burada "*Dolabnâme*" isimli kasidesini söylemiştir. Ayrıca Kerbelâ'da Hz. Ali'ye bir methiye söylemiştir. Kaygusuz yolculuğunun

sonunda Abdal Musa tekkesine varır ve "Sultan Abdal Musa'ya" isimli nefesini söyler (Güzel, 1999: 130-132).

Kaygusuz Abdal'ın Eserleri

Manzum Eserleri

Divan, Gülistân, Mesnevî-i Baba Kaygusuz, Mesnevî-i Sâni, Mesnevî-i Sâlis, Gevhernâme, Minbernâme

Mensur Eserleri

Budalanâme, Kitâb-ı Miğlâte, Vücûdnâme

Manzum ve Mensur Karışık Eserleri

Dilgüşâ, Saraynâme

Mesnevî-i Sâni ve Mesnevî-i Sâlis

Kaygusuz Abdal'ın Mesnevî-i Sâni ve Mesnevî-i Sâlis isimli bu iki mesnevisi de tek bir hikâye etrafında toplanmadan çeşitli tasavvufi konuları içerir. Mesnevilerde genel olarak Kaygusuz tasavvuf yoluna çağrıda bulunur. Bu dünyanın fani olduğundan bahseden Kaygusuz, tarihi şahsiyetlerden de örnekler vererek dünyanın vefasız olduğundan bahseder. Mesnevî-i Sâni ve Mesnevî-i Sâlis hakkında yapılan bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak Abdurrahman Güzel, Kaygusuz Abdal (Alâaddin Gaybi) çalışmasında bu iki mesnevi hakkında bilgi vermiştir (Güzel, 2004: 122). Mesnevî-i Sâni ve Mesnevî-i Sâlis'in 4 nüshasının olduğunu belirten Güzel, İstanbul Millet Kütüphanesi AE Manzum 797 (AE Nüshası) nüshasını görmemiştir. Güzel bu çalışmasında Mesnevî-i Sâni'nin 388 beyit ve Mesnevî-i Sâlis'in 367 beyit olduğunu söylemiş ancak bunu hangi nüshaya dayandığını belirtmemiştir. Nüshalar incelendiğinde verilen beyit sayısına en yakın nüshanın Ankara- Milli Kütüphane Hk 167 (AÖ Nüshası) nüshası olduğu görülmektedir. Mesnevî-i Baba Kaygusuz'u (Mesnevî-i Evvel) yüksek lisans tezi olarak hazırlayan Zeynep Oktay ise Mesnevî-i Sâni ve Mesnevî-i Sâlis'in bu beş nüshasını da belirtmiştir (Oktay, 2010: 106).

Mesnevî-i Sâni ve Mesnevî-i Sâlis'in Nazım Şekli ve Vezni

Mesnevî-i Sâni ve Mesnevî-i Sâlis beyit esasına dayalı olarak ve tamamen manzum olarak yazılmıştır. Her iki Mesnevi de aruz vezinlerinden bahr-i hezec ile yazılmıştır. Mesnevî-i Sâni bahr-i hezec'den "Mefâilün mefâilün faülün" vezniyle yazılmıştır. Mesnevî-i Sâlis ise bahr-i hezec'den "Mef'ülü mefâilün faülün" vezniyle yazılmıştır. Ancak vezne uymayan beyitlerin sayısı çoktur.

Mesnevî-i Sâni ve Mesnevî-i Sâlis'in İlk ve Son Beyitleri

İncelediğimiz beş nüshanın tamamında ilk ve son beyitler her iki mesnevide de aynıdır. Ancak; İstanbul Millet Kütüphanesi AE Manzum 797 (AE Nüshası) nüshasında Mesnevi-i Sâni'nin başından 40 beyit eksik olduğundan bu nüshada Mesnevi-i Sâni'nin ilk beyitine ulaşılammıştır.

Mesnevî-i Sâni,

Başı *Bu 'ışk mevci yine başumdan aşdı
Sırum fâş eyledi râzumu açdı*

Sonu *Göñül fikr itdüğini yazdı kalem
Âhir oldı kelâm v' allâhü a'lem*

Mesnevî-i Sâlis,

Başı *'Âlem heme kân ü ma'den oldı
Cihân ser-â-ser gülistân oldı*

Sonu *Abdal Mūsāya kul oldı cāndan
Çekdi elini iki cihāndan*

Mesnevî-i Sânis ve Mesnevî-i Sâlis'in Beyit Sayıları

Mesnevî-i Sânis ve Mesnevî-i Sâlis'in tespit edebildiğimiz 4'ü yurt içi ve 1'i yurt dışı toplam beş nüshası vardır. Nüshalardaki beyit sayıları farklı olsa da hemen hemen birbirine yakındır. Sadece bir nüshada bulunan beyitler de dahil edildiğinde toplamda Mesnevî-i Sânis, 396 beyit ve Mesnevî-i Sâlis 370 beyittir.

Berlin – Staatsbibliothek, Ms. or. Oct. 4044 (B Nüshası) nüshasında Mesnevî-i Sânis 394 beyit ve Mesnevî-i Sâlis 368 beyittir.

Ankara- Milli Kütüphane 06 Hk 645 (M Nüshası) nüshasında Mesnevî-i Sânis 395 beyit ve Mesnevî-i Sâlis 370 beyittir.

İstanbul- Süleymaniye Kütüphanesi Haşim Paşa 00019 (S Nüshası) nüshasında Mesnevî-i Sânis 394 beyit ve Mesnevî-i Sâlis 368 beyittir.

İstanbul Millet Kütüphanesi AE Manzum 797 (AE Nüshası) nüshasında Mesnevî-i Sânis 328 ve Mesnevî-i Sâlis 369 beyittir. AE nüshasında nüshasında Mesnevî-i Sânis'nin başından 40 beyit eksiktir.

Ankara- Milli Kütüphane Hk 167 (AÖ Nüshası) nüshasında Mesnevî-i Sânis 387 ve Mesnevî-i Sâlis 367 beyittir.

Mesnevî-i Sânis ve Mesnevî-i Sâlis'in Nüshaları

Mesnevî-i Sânis ve Mesnevî-i Sâlis'in tespit edebildiğimiz 4'ü yurt içi ve 1'i yurt dışı toplam beş nüshası vardır.

1. Berlin – Staatsbibliothek, Ms. or. Oct. 4044 (B Nüshası)
2. Ankara – Milli Kütüphane 06 Hk 645 (M Nüshası)
3. İstanbul – Süleymaniye Kütüphanesi Haşim Paşa 00019 (S Nüshası)
4. İstanbul Millet Kütüphanesi AE Manzum 797 (AE Nüshası)
5. Ankara – Milli Kütüphane Hk 167 (M1 Nüshası)

Mesnevî-i Sânis ve Mesnevî-i Sâlis' bu nüshaları arasında en erken istinsah tarihli nüshası H.907 (1501/1502) tarihiyle Berlin – Staatsbibliothek, Ms. or. Oct. 4044 (B Nüshası)'dır.

Mesnevî-i Sânis ve Mesnevî-i Sâlis'in Nüsha Tavsifleri

Berlin – Staatsbibliothek, Ms. or. Oct. 4044 (B Nüshası)¹

¹ Bu nüshanın fiziksel özellikleri için bkz. Flemming Kataloğu s.326-331 ve Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal*, s. 103-104

Meşin cilt içinde, 195x125-140x90 mm ölçülerinde, 345 varak, 15 satırdan oluşmaktadır. Filigranlı ceneviz, filigranlı kahverengi ve sarı kağıt kullanılmıştır. Bazı kısımlar harekeli ve nesih hatla yazılmıştır. Başlıklar kırmızı kalemle yazılmıştır. 340b'deki ketebe kaydından H.907 (1501/1502) tarihinde Derviş Ali Horasâni adlı bir müstensih tarafından istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

1b-69b arasında Saraynâme,
70a-70b arasında iki gazel,
70b-71a arasında Nât-ı 'Aliyyü'l-Mürtezâ,
71b-105a arasında Mesnevî-i Baba Kaygusuz,
105a-107a arasında Gevhernâme,
107a-120a arasında Mesnevî-i Sâni,
120a-121b arasında beş gazel,
122a-134a arasında Mesnevî-i Sâlis,
134a-137b arasında terciibent,
137b-139b arasında terkihibent,
140a-210b arasında Gülistân,
340b-341b arasında üç gazel,
342a'da Duâü'l Kunût
342b-343b arasında dört reçete,
343b-344a arasında Hadis
344b'de ebced,
ve 345a'da bir gazel bulunmaktadır.

B Nüshası Mesnevî-i Sâni ve Mesnevî-i Sâlis'in bilinen en eski nüshasıdır ve seçilen nüshalar arasında vezni en doğru olan nüshadır. Bu nüshada Mesnevî-i Sâni 394 beyit, Mesnevî-i Sâlis ise 368 beyittir.

B Nüshasında Arapça ve Farsça sözcüklerin okundukları gibi yazıldığı görülür. Kelime Nüshada [d]-[t] değişimi gösteren Türkçe sözcükler [d] ile yazılır. [k], [h] ve [ğ] ile yazılabilen sözcükler için genellikle [ğ] kullanılmıştır. B Nüshasında atıf vavları genellikle [ﺉ] ile yazılmıştır. [ﺉ] ile yazıldığı çok nadirdir.

Ankara- Milli Kütüphane 06 Hk 645 (M Nüshası)²

Çaharkuşe meşin, miklebli ebru cilt içindedir. 217x135- 185x100 mm ölçülerinde, 139 varak, 24 satırdan oluşmaktadır. Beyaz yerli kağıda nesih hatla yazılmıştır. M nüshasının müstensih ve istinsah tarihi belli değildir. Abdurrahman Güzel 4b'de bulunan bir ibareden yola çıkarak M nüshasının H.900 (1494-1495) tarihinde Derviş Nazif adlı bir müstensih tarafından istinsah edildiğini öne sürmüştür (Güzel, 2004:102). Gölpınarlı ise bu ibarenin Ankara Kütüphanesi 579 numaradaki

² Nüshanın fiziksel özellikleri T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazmaları internet sitesinden alınmıştır, erişim: www.yazmalar.gov.tr.

Dilgüşâ mesnevisinin başında da bulunduğunu söyler (Gölpınarlı, 1961: 235). Mesnevî-i Baba Kaygusuz'u çalışan Zeynep Oktay aynı ibarenin Berlin nüshasındaki Dilgüşâ mesnevisinin başında da küçük farklarla bulunduğunu ve Abdurrahman Güzel'in "tasnif" sözcüğünü "nazif" okuyarak bu sonuca ulaştığını belirtir (Oktay, 2013: 107). Dolayısıyla M nüshasının istinsah tarihi ve müstensihi belli değildir.

M nüshasında ilk üç varak boştur ve ilk üç varak sayılmadan Latin harfleriyle numaralandırılmıştır.

4b-57a arasında Dilgüşâ,

57a' da bir gazel,

57b-97a arasında Saraynâme,

97b-118b arasında Mesnevî-i Baba Kaygusuz,

118b-126b arasında Mesnevî-i Sâni,

126b-134b arasında Mesnevî-i Sâlis bulunmaktadır.

M nüshasında Mesnevî-i Sâni 395 beyit ve Mesnevî-i Sâlis 370 beyittir. M nüshasında eksik kelime ve vezni tutmayan mısraların sayısı çoktur. İmla Eski Anadolu Türkçesine uymaktadır. Arapça ve Farsça sözcüklerin yazımı diğer nüshalara nazaran daha doğrudur. Bu dönemde [d]-[t] değişimi gösteren Türkçe sözcükler [d] ile yazılmıştır, ancak "dostoğrı" (B nüshası,119a/367) gibi karışık yazımlar da mevcuttur. [k], [h] ve [ğ] ile yazılabilen sözcükler için genellikle [k] kullanılmıştır. M nüshasında atıf vavları hareke ile verilmiştir.

İstanbul- Süleymaniye Kütüphanesi Haşim Paşa 00019 (S Nüshası)³

Alafranga uydurma kaplı, avrupa kağıtlı, 287x177-180x100 ölçülerinde, 70 varak, 24 satırdan oluşmaktadır. Rika hatla yazılmıştır ve reddadelidir. H.1309 (1891/1892) tarihinde Ali Haydar bin Ahmed Muhtâr tarafından istinsah edilmiştir. Her bölümün bittiği aya göre istinsah tarihi verilmiştir. Ancak nüshanın içeriğine bakıldığında ciltlenirken yanlış sıralandığı görülmektedir. Nüsha Latin harfleriyle numaralandırılmıştır.

1a boştur,

1b-20b arasında Mesnevî-i Baba Kaygusuz,

21a-22b arasında Gevhernâme,

23a' da hece vezniyle yazılmış bir şiir,

23a-24b arasında bir terkiibent,

25a-34a arasında Dilgüşâ,

34b boştur,

35a-42a arasında Mesnevî-i Sâlis,

42b boştur,

43a-44b arasında bir terciibent

³ Nüshanın fiziksel özellikleri için Süleymaniye Kütüphanesi fişinden yararlanılmıştır.

45a-62b arasında Dilgüşâ'nın devamı,

63a-70b arasında Mesnevî-i Sâni bulunmaktadır.

S nüshasında Mesnevî-i Sâni 394 beyit ve Mesnevî-i Sâlis 368 beyittir. Eklerin yazılışı Eski Anadolu Türkçesi'ne uymaktadır. İmlası düzgündür.

İstanbul Millet Kütüphanesi AE Manzum 797 (AE Nüshası)⁴

Mukavva zemin üstü, kırmızı renkte, yıldız zencirekli ve miklepli deri cilt içinde, 197x150-152x100 mm ölçülerinde, 168 varak, 19 satırdan oluşmaktadır. Beyaz avrupa kağıt kullanılmıştır. Nesih hatla yazılmıştır ve başlıklar kırmızı kalemli dir. 168b'de nüshanın Seyyid Derviş Ali b. Yusuf Tursun Baba tarafından 21 Ramazan 1229 (13 Mart 1814) tarihinde yazıldığına dair bir ketebe kaydı vardır.

1a'da "Kitâbiyât-ı Kaygusuz Sultan" başlığı,

1a'nın devamında ve 1b'de bir manzume,

2a ve 2b'de müstensih tarafından yazılmış bir bölüm,

3b-34b arasında Kaygusuz Abdal Menakıpnamesi ve içinde Dolâbnâme, Minbernâme ve Salâtnâme isimli mesneviler,

35a-64b arasında Dilgüşâ,

65a-92a arasında Mesnevî-i Baba Kaygusuz,

92b'de bir gazel,

92b-102b arasında Mesnevî-i Sâlis,

102b-112a arasında Mesnevî-i Sâni (Mesnevî-i Sâni'nin başından 40 beyit eksiktir.)

112a-143b arasında kaside, gazel ve terciibentler,

143b-168b arasında Kitâb-ı Miğlâte,

169a'da el yazısıyla bir doğum tarihi ve sonunda 3 boş yaprak bulunmaktadır.

AE nüshasında Mesnevî-i Sâni 328 beyit ve Mesnevî-i Sâlis 369 beyittir.

AE nüshası hem Eski Anadolu Türkçesi'nin hem de istinsah edildiği 19. yüzyılın özelliklerini taşımaktadır. AE nüshasında, [d]-[t] değişimi gösteren Türkçe sözcükler [t] ile yazılmıştır. [k], [h] ve [ğ] ile yazılabilen sözcükler için genellikle [h] kullanılmıştır.

Ankara- Milli Kütüphane Hk 167 (AÖ Nüshası)⁵

Kahverengi meşin sırtlı, miklepli, kırmızı bez kaplı mukavva cilt içindedir. Başında ve sonunda karton kağıt vardır. 180x110-249x155 mm ölçülerindedir. 185 varaktır ve 17 satırdan oluşmaktadır. Rika hatla ve esmer cedid kağıda yazılmıştır. 74b'de ve 178b'de ebced hesabı ile verilen tarihten H.1296 (1878/1879) tarihinde istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Başlıklar kırmızı kalemle yazılmıştır. 4b'den 177b'ye

⁴ Nüshanın fiziksel özellikleri için Millet Yazma Eser Kütüphanesi Eser Katalog Fişi'nden yararlanılmıştır.

⁵ Nüshanın fiziksel özellikleri T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazmaları internet sitesinden alınmıştır, erişim: www.yazmalar.gov.tr.

kadar Arap rakamlarıyla numaralandırılmıştır. 22a'dan 185'e kadar da Latin rakamlarıyla numaralandırılmıştır.

1a'da bir beyit,

1b boş,

2a'da Arap harfli bir kütüphane kaydı,

2b boş,

3a'da iki tane Arap harfli kütüphane kaydı,

3b boş,

4a'da bir beyit ve Ankara Genel Kitaplık kaşesi,

4b-31a arasında Dilgüşâ,

31a-74b arasında Gülistân,

74b-127b arasında Saraynâme,

127b'de üç tane mühür,

127b-156a arasında Mesnevî-i Baba Kaygusuz,

156a-167b arasında Mesnevî-i Sâni,

167a-178a arasında Mesnevî-i Sâlis,

178b'de bir gazel ile tarih düşürülmüştür,

179a-183a arası boş,

180b'de bir ilaç tarifi bulunmaktadır.

AÖ nüshasında Mesnevî-i Sâni 387 beyit ve Mesnevî-i Sâlis 367 beyittir. Arapça ve Farsça sözcüklerin yazımı genellikle doğrudur. Ekler hem Eski Anadolu Türkçesi'ne hem de modern Türkçe'ye uymaktadır.

Nüsha Değerlendirmesi

Bu bölümde Mesnevî-i Sâni ve Mesnevî-i Sâlis'in nüshaları arasındaki ortaklıklar ve farklılıklar değerlendirilecektir. Öncelikle B ve S nüshalarında Mesnevî-i Sâni 394 Mesnevî-i Sâlis ise 368 beyittir. Beyit sayıları ve beyitlerin sırası B ve S nüshalarında ortaktır, yalnızca bazı kelimeler ve yazımları farklıdır. M nüshası ise B ve S nüshalarına göre beyit sayısı ve beyitlerin sıralanması bakımından farklılık gösterir. M nüshasında Mesnevî-i Sâni 395 Mesnevî-i Sâlis ise 370 beyittir. Bazı beyitlerin dizelerinin de yerleri değişmiştir. Örnek olarak B ve S nüshalarında 56. beyitin ilk dizesi ile 57. beyitin ikinci dizesi ayrı bir beyit oluşturmaktadır.

56. *Demî Bağdât demî 'ayyâr olursın*
Demi ayyâr dem olur yâr olursın

57. *Demî bu deryâda bahrî olursın*
Demî bengî demi dehrî olursın

Yani metinde M nüshasında yukarıdaki şekilde geçen beyit B ve S nüshalarında aşağıdaki şekliyle geçmektedir.

*“Demī Baġdāt demī ‘ayyār olursın
Demī bengī demi dehrī olursın”*

305 ve 306. beyitler ise B ve S nüshalarında bulunmamaktadır.

305. *Bu ‘ışk didükleri derd ü belādur
Bu ‘ışk elinde cānlar mübtelādur*

306. *Nice direm gönül haddüñden aşma
Hālūñ bil varuban ‘ışka tolaşma*

313. beyit M’de

*“Beni ‘ışk cengine gönül şalupdur
Melāmet tablını gönül çalupdur”*

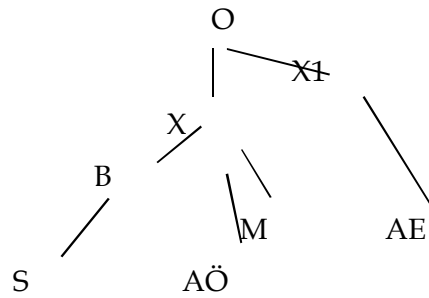
şekliyle geçmekteyken B nüshasında yoktur, S de ise *“Melāmet tablını gönül çalupdur”* şeklinde tek dize olarak geçmektedir.

391, 441, 478, 479 ve 556. beyitlerin M nüshasında dizelerinin yerleri değişmiştir.

572. beyit ise *“İşkı yerenüñ imānı yokdur / ‘İşkun dahı hiç nişānı yokdur”* B ve S nüshalarında yoktur.

694. beyit B ve S nüshalarında yoktur. *“Derdüñ var ise tabībe söyle /Vaşf ü hālūñi hikāyet eyle”*

Tüm bu bilgilerin ışığında B ve S nüshaları aynı koldan geldiği izlenimi vermektedir. Ancak B nüshasında kelimelerin daha eski şekilleri yer aldığından ve istinsah tarihi daha eski olduğundan S nüshasının B nüshasından kopya edilmiş olması muhtemeldir. M nüshası ise hem beyit sayıları hem de kelimelerin farklılığı bakımından başka bir koldan gelmektedir. AE ve AÖ nüshalarından AÖ nüshası B, S ve M nüshalarına yakındır. Ancak AE nüshasının beyitleri anlamları değiştirecek kadar farklıdır. Bu bilgilere göre bir şema oluşturacak olursak;

Sonuç

14. yüzyılın ikinci yarısıyla 15. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı kabul edilen Kaygusuz Abdal'ın, mesnevi başlığını taşıyan toplam üç eseri vardır. Mesnevî-i Evvel Zeynep Oktay tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır (Oktay, 2010). Mesnevî-i Sâni ve Mesnevî-i Sâlis ise henüz çalışılmamıştır. Mesnevî-i Sâni ve Mesnevî-i Sâlis'in 4'ü yurt içi ve 1'i yurt dışı olmak üzere toplam beş nüshası vardır. Bu beş nüsha arasından en eski istinsah tarihli olan, H.907 (1501/1502) tarihiyle Derviş Ali Horasâni adlı bir müstensih tarafından istinsah edilen Berlin - Staatsbibliothek, Ms. or. Oct. 4044 (B Nüshası) nüshasıdır. Beş nüshanın tamamı dahil edildiğinde, Mesnevî-i Sâni, 396 beyit ve Mesnevî-i Sâlis, 370 beyittir. Genel olarak bütün nüshaların yazımı Eski Anadolu Türkçesi'ne uymaktadır. Nüshaların beyit sıralaması ve sözcükleri birbirine yakın olmakla beraber İstanbul Millet Kütüphanesi AE Manzum 797 (AE Nüshası) nüshası hem beyit sıralaması ve hem de sözcüklerin anlamları değiştirecek kadar farklı olması yönüyle diğer dört nüshadan ayrılmaktadır.

Mesnevî-i Sâni ve Mesnevî-i Sâlis beyit esasına dayalı olarak ve tamamen manzum olarak yazılmıştır. Her iki Mesnevi de aruz vezinlerinden bahr-i hezec ile yazılmıştır. Mesnevî-i Sâni bahr-i hezec'den "Mefâilün mefâilün faülün" vezniyle yazılmıştır. Mesnevî-i Sâlis ise bahr-i hezec'den "Mef'ülü mefâilün faülün" vezniyle yazılmıştır. Ancak vezne uymayan beyitlerin sayısı çoktur.

Mesnevî-i Sâni ve Mesnevî-i Sâlis'in dil incelemesi, transkripsiyon alfabesine aktarılması ve dizini tarafımızdan yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

- DAĞLI, Muhtar Yahya (1939). *Kaygusuz Abdal*, İstanbul: Maarif Kitaphanesi
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1962). *Kaygusuz Abdal, Hatayi, Kul Himmet*, İstanbul: Varlık Yayınevi,
- GÜZEL, Abdurrahman (2004). *Kaygusuz Abdal (Alâaddin Gaybî)*, Ankara: Akçağ Yayınları
- , (1983). *Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı,
- , (1999). *Kaygusuz Abdal (Alâaddin Gaybî) Menâkıbnâmesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- İslam Ansiklopedisi*,(2002). "Kaygusuz Abdal" maddesi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- , "Mesnevi" maddesi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat (1939). *Mısır'da Bektaşılık*, Türkiyat Mecmuası, C. VI. s. 13-40
- OKTAY, Zeynep (2013). *Kaygusuz Abdal'ın Mesnevî-i Baba Kaygusuz'u: Tenkitli Metin ve İnceleme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- SALCI, Vahit Lütfi, (1949,1950). *Kaygusuz Abdal Hakkında Etütler*, Türk Folklor Araştırmaları, 1- s. 14-15, 2- s. 31-32, 4 - s. 52-53, 5-s. 74-75, 7- s. 102- 103
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri (1994.) *Eski Türkiye Türkçesi: XV. Yüzyıl*, İstanbul: Enderun Kitabevi
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazmaları İnterter Sitesi, Erişim: www.yazmalar.gov.tr.